

Gdy rzeczywistość przestaje wystarczać. Wprowadzenie do sztuki abstrakcyjnej na przykładzie wczesnej twórczości Andrzeja Wróblewskiego

Autorka: Małgorzata Minchberg

Scenariusz lekcji historii sztuki w liceum plastycznym

Twórczość Andrzeja Wróblewskiego (1927–1957) należy do reprezentatywnego na arenie światowej dziedzictwa sztuki polskiej. Możemy dzięki niemu budować naszą świadomość faktograficzną i estetyczną oraz wzmacniać poczucie przynależności kulturowej. Język abstrakcji, pozwalający wyrazić skomplikowane stany i idee, był też medium przekazu we wczesnych pracach Andrzeja Wróblewskiego.

O czym są abstrakcyjne obrazy Wróblewskiego? Do czego służy abstrakcja? Jak ją odczytywać? To zagadnienia, które zostaną wyjaśnione na lekcji na podstawie wybranych prac malarza.

Cele zajęć

- poznanie wczesnej twórczości Andrzeja Wróblewskiego;
- rozumienie pojęcia: „abstrakcja”;
- wzmacnianie poczucia tożsamości kulturowej, historycznej i obywatelskiej;
- rozwijanie kompetencji kluczowych, przede wszystkim w zakresie identyfikowania wartości dziedzictwa;
- nabywanie umiejętności ekspresji plastycznej w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla sztuki abstrakcyjnej;
- wprowadzenie twórczych działań, które rozwijają kreatywne i krytyczne myślenie oraz wzmacniają samoświadomość.

Realizowane zapisy z podstawy programowej

historia sztuki, wg rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 lipca 2023 roku w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- przyswojenie wiedzy z zakresu historii sztuki;
- wykorzystanie w praktyce wiadomości z zakresu historii sztuki.

Treści nauczania

Uczeń, uczennica, osoba uczniowska

- charakteryzuje epoki, kierunki, nurty, style, tendencje w dziejach historii sztuki;
- odczytuje dzieje historii sztuki w kontekście historycznokulturowym;
- analizuje teksty źródłowe;
- wymienia reprezentatywne dzieła sztuk plastycznych i architektury różnych epok, kierunków, nurtów, stylów i ich twórców;
- wskazuje czas powstania dzieła;
- określa czas, w którym tworzyli wybitni artyści, i ich przynależność do środowiska artystycznego;
- wymienia różne funkcje dzieł sztuk plastycznych;
- definiuje pojęcie „abstrakcja” i podaje przykłady dzieł abstrakcyjnych;
- dokonuje opisu i analizy dzieł sztuki z uwzględnieniem ich cech formalnych;
- łączy środki artystyczne, które identyfikują analizowane dzieło z odpowiednim stylem, środowiskiem artystycznym, autorem.

Czas trwania lekcji:

1 jednostka lekcyjna (45 min)

Metody pracy:

wykład, rozmowa, wspólne czytanie tekstów Andrzeja Wróblewskiego, oglądanie reprodukcji jego prac, twórczość – praca z ciałem w przestrzeni klasowej oraz praca plastyczna

Materiały pomocnicze

- wymienione poniżej reprodukcje dzieł i fragmenty tekstów Andrzeja Wróblewskiego;
- rzutnik i komputer z dostępem do internetu;
- blok techniczny formatu A4, ołówki / cienkopisy, farba akwarelowa, pędzle, kłębek grubego sznurka w mocnym kolorze.
- Reprodukcje z publikacji Fundacji Andrzeja Wróblewskiego pt. *Unikanie stanów pośrednich. Andrzej Wróblewski (1927-1957)*, red. Magdalena Ziółkowska, Wojciech Grzybała, Warszawa - Ostfildern 2014:
 - *[Kompozycja abstrakcyjna. Trójkąty, Kompozycja abstrakcyjna nr 150]*, niedatowana, akwarela, gwasz, ołówek, tusz, papier, 18,6 × 28,9 cm;
 - *[Kompozycja abstrakcyjna nr 184]*, niedatowana, akwarela, papier, 23,3 × 31,1 cm, kolekcja prywatna;
 - *[Kompozycja abstrakcyjna]*, niedatowana, gwasz, papier, 89,5 × 126 cm, kolekcja Olgi Fibak i Wojciecha Fibaka;
 - *[Kompozycja abstrakcyjna nr 1504]*, niedatowana, akwarela, gwasz, tusz, papier, 42 × 29,5 cm, kolekcja Tate Modern w Londynie;
 - *Treść uczuciowa rewolucji*, 1948, olej, płótno, 128 × 198 cm, kolekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu;
 - *[Wachlarz, Kompozycja abstrakcyjna nr 1137]*, niedatowana, gwasz, papier, 29,5 × 42 cm, kolekcja prywatna;
 - *(Pejzaż)*, niedatowana, gwasz, papier, 29,5 × 42 cm, kolekcja prywatna;
 - *[Kompozycja abstrakcyjna nr 149]*, niedatowana, akwarela, papier, 18,7 × 28,9 cm, kolekcja prywatna;
 - Widok wystawy *Andrzej Wróblewski*, Spectra Art Space, Warszawa, 2014, kuratorka: Ania Muszyńska

Teksty

- Andrzej Wróblewski, *Komentarz do Wystawy Sztuki Nowoczesnej [1948]* (tekst, który wraz z innymi służył do oprowadzania wycieczek robotniczych po *Wystawie Sztuki Nowoczesnej*), [w:] *W kręgu lat czterdziestych*, cz. 2, red. Józef Chrobak, Kraków 1991, fragmenty ze s. 39 i 42.
- Andrzej Wróblewski, *Jak odczuć ludzkość sztuki abstrakcyjnej*, „Dziennik Literacki” 1949, nr 22, s. 4.

Przygotowanie do lekcji

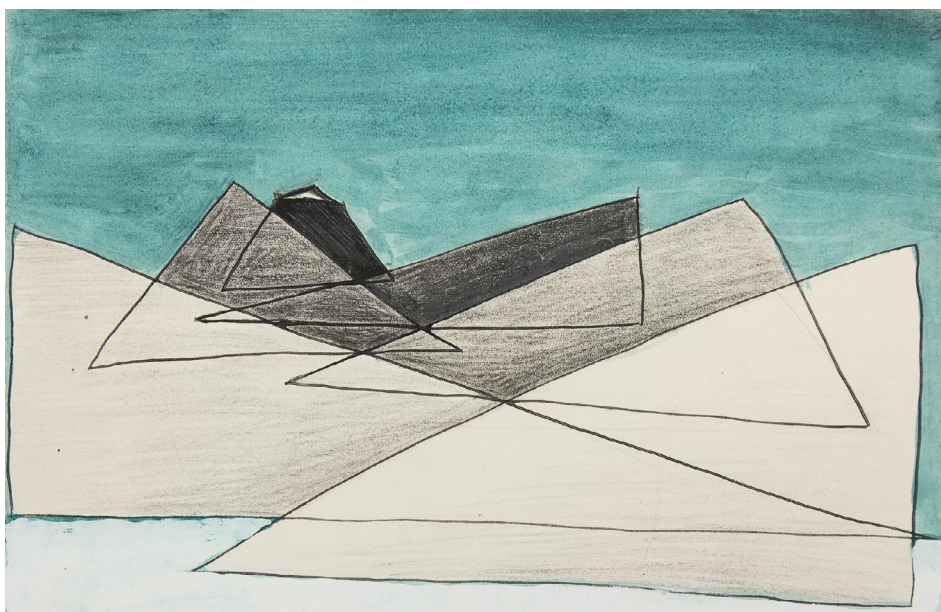
Odszukaj potrzebne linki i umieść je na pulpicie komputera używanego podczas zajęć. Przygotuj do prezentacji reprodukcje wymienionych dzieł w dowolnej formie i teksty do cytowania. Wyjmij sznurek i materiały plastyczne. Sformułuj pytania do rozgrzewki, mające na celu naprowadzenie uczniów, uczennic i osób uczniowskich na temat lekcji, ale też wprowadzające element integracji i służące szukaniu połączeń w grupie, np.:

- Kto słyszał o Andrzeju Wróblewskim?
- Kto lubi malarstwo abstrakcyjne?
- Kto wie, czym abstrakcja nie jest?
- Kto interesuje się tematem gwiazd i kosmosu?
- Kto słucha...? (Wtrąć jakieś pytanie z kultury młodzieżowej) itp.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Powitanie i przedstawienie tematu lekcji (2 min)

Wyświetl na początek pracę Andrzeja Wróblewskiego [*Kompozycja abstrakcyjna. Trójkąty, Kompozycja abstrakcyjna nr 150*]. Niech ta reprodukcja przywita klasę w ramach wprowadzenia do tematu lekcji i inspiracji do pracy.

[*Kompozycja abstrakcyjna. Trójkąty, Kompozycja abstrakcyjna nr 150*], niedatowana, akwarela, gwasz, ołówek, tusz, papier, 18,6 × 28,9 cm, kolekcja prywatna

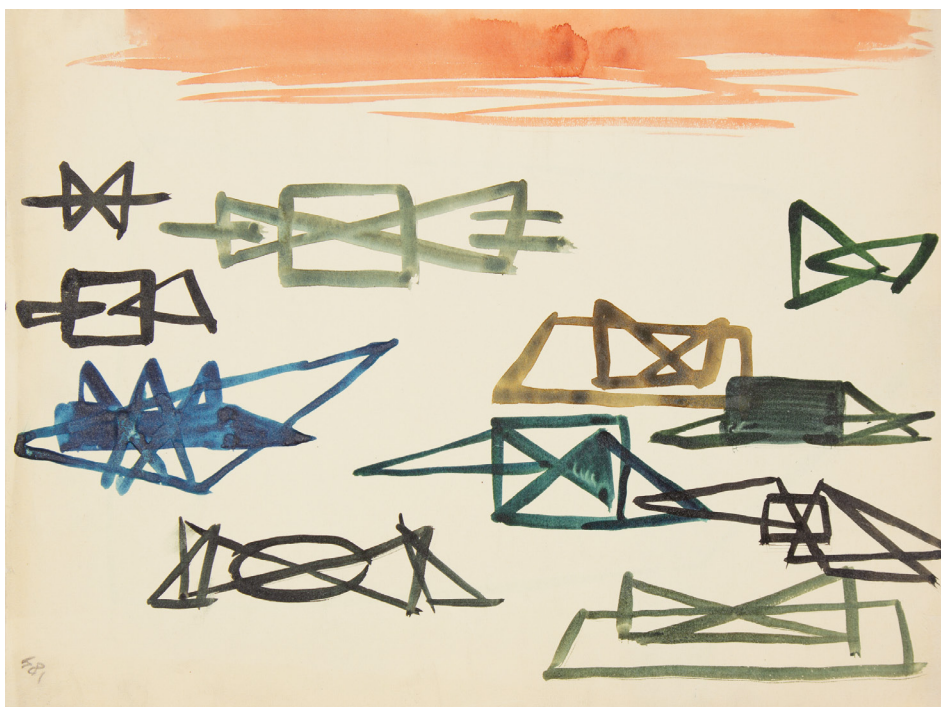
2. Rozgrzewka (10 min)

Poproś, aby uczniowie, uczennice i osoby uczniowskie stanęli przy swoich krzesłach. Zada-
waj kolejno pytania przygotowane wcześniej przez Ciebie. Podaj kłębek pierwszej osobie,
która zgłosi się do odpowiedzi, podnosząc rękę. Następnie, przy kolejnych pytaniach,
niech niech osoby podają sobie kłębek, pozostawiając swój odcinek sznurka w dłoni albo
przywiązując go lekko do krzesła, aby stworzyć siatkę połączeń w klasie.

Na zakończenie zabawy przyjrzyjcie się wspólnie temu, co powstało. Połączenia mię-
dzy osobami utworzyły się zgodnie z kolejnością padających odpowiedzi. Różnorodność
linii i kątów ich przecięć możemy symbolicznie uznać za pewien rodzaj zapisu „wiedzy
początkowej” o abstrakcji w klasie. Zaprezentuj teraz następujące dzieło sztuki i zapytaj,
czy może któryś z modeli w pracy Andrzeja Wróblewskiego jest podobny do powstałego
w klasie.

[Kompozycja abstrakcyjna nr 184]

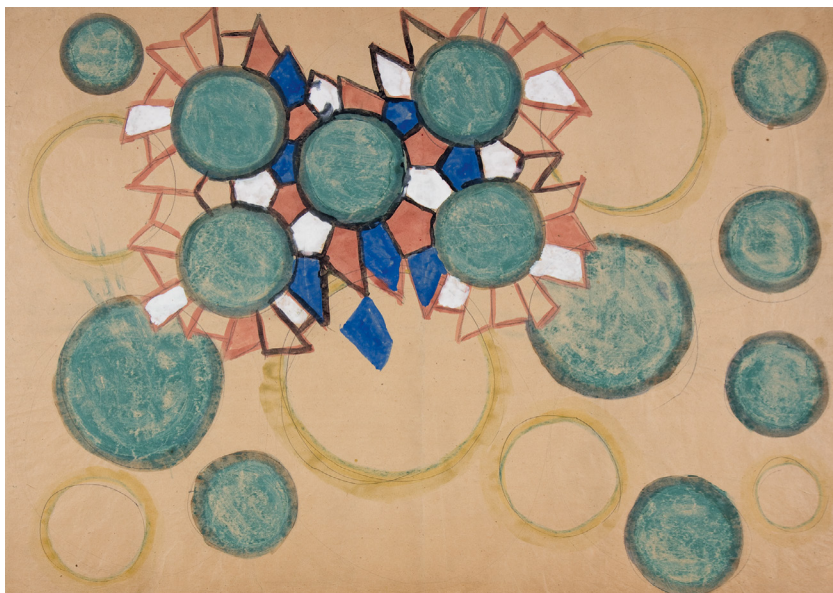
* **abstrakcja jako model**

[Kompozycja
abstrakcyjna nr 184],
niedatowana, akwarela,
papier, 23,3 × 31,1 cm,
kolekcja prywatna

Następnie: *[Kompozycja abstrakcyjna]*

*** abstrakcja jako obraz relacji między obiektami**

[Kompozycja abstrakcyjna],
niedatowana, gwasz, papier,
89,5 × 126 cm, kolekcja Olgi
Fibak i Wojciecha Fibaka

Opcjonalnie zaprezentuj: *[Kompozycja abstrakcyjna nr 47]*

[Kompozycja abstrakcyjna nr 47],
niedatowana, akwarela, gwasz,
papier, 16,5 × 22,7 cm, kolekcja
prywatna

Oglądając obrazy abstrakcyjne, komentuj kompozycję, układ elementów i relacje, które zostały utworzone dzięki powiązaniom – analogicznie do tych w siatce połączeń, która powstała ze sznurka i połączyła osoby w przestrzeni.

3. Rozwinięcie tematu (5 min)

Wyświetl na ekranie fragment tekstu Andrzeja Wróblewskiego i przeczytaj go głośno.

Andrzej Wróblewski, *Komentarz do Wystawy Sztuki Nowoczesnej [1948]* (tekst, który wraz z innymi służył do oprowadzania wycieczek robotniczych po Wystawie Sztuki Nowoczesnej) [w:] *W kręgu lat czterdziestych*, cz. 2, red. Józef Chrobak, Kraków 1991, fragmenty ze s. 39.

II. Wszystko to są sprawy, które czuje każdy i które malarz chce pokazać swoimi środkami. Nie wystarczą tu już sposoby, jakimi posługiwali się Matejko i Kossak. Namalować pejzaż, czy ludzi, czy miasto – to za mało. Trzeba przecież pokazać, jak wielki jest wszechświat, namalować człowieka tak, jak go zna nowoczesny biolog, przedmiot, o którym wiemy, że jest więcej pustką niż materią. Chcemy pokazać konkluzje, do których doszliśmy przed chwilą: chcemy pokazać wielkość i znaczenie zbiorowej pracy. Chcemy, żeby nasze obrazy, zawieszone w świetlicy czy w hali, podnosiły na duchu swą wyrazistością, pomagały swą barwnością w codziennym trudzie. Żeby dawały naprawdę krzepiący odpoczynek. Chcemy namalować obraz, który by pomagał odróżnić dobro od zła. Żeby był jak uśmiech dziecka, a innym razem jak krzyk pochodu 1-o majowego. Chcemy malować obrazy takie, nad którymi byście się zamyślili jak nad mądrymi słowami szanowanego przez was człowieka. Nie skrywamy przed wami niebezpieczeństw. Przeciwnie, chcemy, żebyście pamiętali o wojnie i imperializmie, o bombie atomowej w rękach złych ludzi. Malujemy obrazy przykre jak zapach trupa. Malujemy i takie, przed którymi poczujecie bliskość śmierci. Przez nasze obrazy zajrzycie do wnętrza człowieka i spostrzeżecie słabość, przed którą musicie się bronić. Odczujecie przed niektórymi, jak silną jest pokusa zapomnienia się w narkotyku, wódce czy rozpuście. Nie ukrywamy niczego. Wierzymy w was, że jesteście pilni i wybieracie dobro. I ten wybór wasz potrafimy pokazać obrazem – obrazem radosnym i wyraźnym.

Zapytaj, jak uczniowie i uczennice rozumieją ten tekst. Pozwól na kilka wypowiedzi, nie stawiając ostatecznych tez. Otwórz temat. Możesz dopowiedzieć, że wystawa z 1948 roku miała ogromne znaczenie, bo prezentowała po raz ostatni abstrakcję po koszmarze wojny, a przed nastaniem socrealizmu. To był bardzo trudny czas dla artystów, ponieważ zostali oni postawieni w sytuacji starcia z nową władzą i próbowali walczyć o autonomię sztuki, co zakończyło się porażką. W tekście Wróblewski odnosi się do tej sytuacji, tłumacząc wystawę klasie robotniczej. Poprzez bezpośredni dialog i oprowadzanie zorganizowanych wycieczek robotniczych artyści próbowali pokazać marksistowskim decydentom, że nowoczesna awangarda potrafi skutecznie komunikować się ze społeczeństwem bez odgórnego narzucania socrealistycznej doktryny. Po przeczytaniu fragmentu wyjaśnij

ewentualne wątpliwości lub pytania. Do realizacji zadań zaprosz dopiero wtedy, gdy będziesz mieć pewność, że sens lektury zrozumiał jest dla wszystkich.

Na forum klasy propozycjami odpowiedzi dzielą się tylko osoby chętne.

4. Praca praktyczna (15 min)

Poproś klasę o szczególne skupienie uwagi i wyobrażenie sobie modelu, o którym pisze Wróblewski. Poproś o wyjęcie kartek i przyborów do rysowania i przeniesienie tego wymyślnego obrazu w postaci szkicu na kartkę papieru. Przeczytaj wolno fragment tekstu Andrzeja Wróblewskiego z *Komentarza do Wystawy Sztuki Nowoczesnej* [1948]:

(Model) Wróblewskiego przyścienny: tutaj chodzi o dwie rzeczy. Najpierw – skomponowany jest układ dekoracyjny z powierzchni wklęsłych i wypukłych. Następnie układ ten jest taki, żeby uwidocznić jego statyczność, tak jakby to nie były odcinki beczek, ale bloki skalne czy cegły. Dlatego górne są poziome i ku górze coraz lżejsze, dolne pionowe i przesunięte tak, aby najracjonalniej dźwigały środek „budowli”.

Po chwili przerwij pracę i pokaż pracę – [Kompozycja abstrakcyjna nr 1504]

* abstrakcja jako opis przestrzeni

[Kompozycja abstrakcyjna nr 1504],
niedatowana, akwarela, gwasz,
tusze, papier, 42 × 29,5 cm,
kolekcja Tate Modern w Londynie

Zapytaj: jakie to jest? Ciasne, otwarte, płaskie, przestrzenne? Pozwól na namysł i kilka odpowiedzi, a następnie poleć uczniom, by dokończyli pracę poprzez naniesienie koloru.

Na zakończenie ćwiczenia praktycznego pokaż reprodukcję ze zdjęciem modelu Wróblewskiego.

Andrzej Wróblewski, *Model przestrzenny*, 1948, wymiary nieznane, praca nieodnaleziona, fot. archiwalna *Wystawa Sztuki Nowoczesnej*, Pałac Sztuki, Kraków, 1948.

Następnie zaprezentuj obraz *Treść uczuciowa rewolucji*.

* **abstrakcja jako nośnik idei**

Treść uczuciowa rewolucji, 1948, olej, płótno, 128 × 198 cm, kolekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu

Kiedy padnie kilka odpowiedzi, podaj tytuł i skomentuj, wskazując na istotną rolę abstrakcji: jako nośnik treści, które trudno byłoby wyrazić w inny sposób. Artyści w abstrakcyjnym języku często szukali odwzorowań dla nawet bardzo zawiłych czy rewolucyjnych idei. Przeprowadźcie na ten temat krótką rozmowę. Dopełnij wypowiedzi cytatem z fragmentu artykułu Andrzeja Wróblewskiego *Jak odczuć ludzkość sztuki abstrakcyjnej* z „Dziennika Literackiego” 1949, nr 22, s. 4:

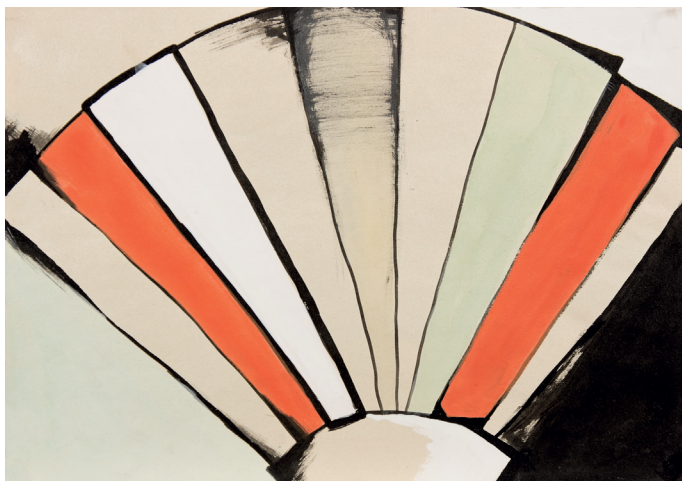
Obraz tym się różni od pilnika, że jest w użyciu wszechstronniejszy. On potrafi wyrazić abstrakcją rewolucję. Ale nie tylko to. Potrafi, dla chcącego, ukryć w abstrakcji tyle skarbów formy i koloru, że trud zduszenia własnego śmiechu i towarzyszy oraz trud parominutowego skupienia opłaci się sowicie. I jeszcze więcej. Abstrakcja nie tylko pokaże rewolucjonistę klimat jego duszy i da mu czyste, estetyczne wzruszenie, ona go swą logiką wewnętrzną umocni, swymi drażniącymi kontrastami pobudzi, swą oczywistością, wyrazistością konstrukcji – natchnie wiarą w siebie i w przyszłość!

Zasugeruj, że można jeszcze uzupełnić pracę plastyczną o słowa, notatki dla ułatwienia zapamiętania, czym jest abstrakcja. W ten sposób powstaną „mapki pamięci” z lekcji.

5. Pogłębienie i sprawdzenie rozumienia tematu (8 min)

Poproś klasę o podanie własnych definicji pojęcia „abstrakcja”. Możesz przytoczyć swoją lub przeczytać definicję np. ze strony Polszczyzna.pl lub definicję słowa „abstrakcjonizm” z Wikipedii. Pokaż reprodukcje [Wachlarz, *Kompozycja abstrakcyjna nr 1137*] i (Pejzaż), dopełniając je komentarzem o tym, jak abstrakcja może być bliska rzeczywistości.

*** abstrakcja jako dalekie przetworzenie rzeczywistości**

[Wachlarz, *Kompozycja abstrakcyjna nr 1137*],
niedatowana, gwasz, papier,
29,5 × 42 cm, kolekcja prywatna

(*Pejzaż*), niedatowana, gwasz,
papier, 29,5 × 42 cm, kolekcja
prywatna

Abstrakcją jest wszystko to, czego nie możemy rozpoznać jako rzeczywistość, chociaż często z niej wynika. Na tych przykładach widać, jak abstrakcyjna forma może wynikać z uproszczenia rzeczywistości. Taki obraz mocno wpływa na nasze wyobrażenia, inspirując do stworzenia własnego klucza jej odczytu.

Następnie pokaż pracę [*Kompozycja abstrakcyjna nr 149*].

[*Kompozycja abstrakcyjna
nr 149*], niedatowana,
akwarela, papier,
18,7 × 28,9 cm, kolekcja
prywatna

Zapytaj, czy to jest abstrakcja. Uzupełnij, że jeśli możemy odczytywać symbole i znaki, to nie jest to wypowiedź abstrakcyjna, choćby praca miała takie znamiona.

6. Podsumowanie (5 min)

Przeczytaj głośno fragment artykułu Andrzeja Wróblewskiego *Jak odczuć ludzkość sztuki abstrakcyjnej* z „Dziennika Literackiego”, 1949, nr 22, s. 4:

Szanowny „odbiorco” malarstwa! Pozwól, że wszyscy znajomi będą się obrażać i szydzić z obrazów nowoczesnych, pozwól, że i z Ciebie! Zapanuj nad pierwszym uczuciem, że te łamigłówki z nóg i głów wystrychną Cię na dudka! Zaciśnij zęby, skup się, wszystkimi siłami twej codziennej psychiki, które Ci pozwalają prowadzić tak mało radosne życie – zapragnij wnikliwego spojrzenia, szukaj prawdziwego wzruszenia, patrz i kombinuj, choćby się śmiała z Ciebie żona i dzieci! Pomagaj sobie, czym możesz – czytaj, oglądaj reprodukcje. Nie zrażaj się początkowym niepowodzeniem; przed wstępem do królestwa sztuki nowoczesnej musisz zapłacić frycowe.

Ręczę, że Ci się to opłaci. Że znajdziesz tam, czego Ci potrzeba. Że to, co znajdziesz, będzie i bogate, i ludzkie, i wzniosłe, i wzmacniające – takie, jakieś chciał.

Andrzej Wróblewski, stud. UJ hist. szt. i ASP

Podczas odczytywania przez Ciebie tekstu niech widnieje na ekranie zdjęcie z widokiem wystawy *Andrzej Wróblewski*, Spectra Art Space, Warszawa, 2014

Widok wystawy *Andrzej Wróblewski*, Spectra Art Space, Warszawa, 2014

Zakończ lekcję najważniejszą myślą, która powinna pozostać w uczniach, uczennicach, osobach uczniowskich. Zarekomenduj klasie publikację Fundacji Andrzeja Wróblewskiego do wglądu w bibliotece szkolnej dla pogłębienia wiedzy o jego bogatym dorobku.

Materiały uzupełniające

- Podstawą scenariusza jest publikacja Fundacji Andrzeja Wróblewskiego pt. *Unikanie stanów pośrednich. Andrzej Wróblewski (1927-1957)*, red. Magdalena Ziółkowska, Wojciech Grzybala, Warszawa – Ostfildern 2014.
- Znajdziesz tam jeszcze więcej wypowiedzi artysty odnoszących się do abstrakcji, chociażby tych pochodzących z początku 1948 roku na temat poszukiwania swojej drogi (s. 66 od słów „Obłuda jest rzeczą ważną...” oraz s. 67 od słów „Jak przebiega i jak ma przebiegać ewolucja moja jako malarza...”).
- Strona Fundacji Andrzeja Wróblewskiego: andrzejwroblewski.pl

Uwagi końcowe

- W procesach nauczania o sztuce nic nie zastąpi bezpośredniego spotkania z oryginalnymi dziełami w instytucjach kultury, więc wycieczka do najbliższego muzeum, gdzie znajduje się dorobek artysty, byłaby wspaniałym uzupełnieniem lekcji. Dobrym pomysłem będzie też polecenie, by na własną rękę poszukać w internecie informacji o artyście i jego twórczości (wskaż przykładowe linki z materiałów uzupełniających).
- Zaproponowany scenariusz należy traktować jako przykładowy. Pokazuje on, jak można uczyć przez twórczość przy użyciu proponowanych środków, ale to Ty jako nauczyciel/nauczycielka znasz swoją klasę, więc możesz komponować poszczególne elementy lekcji zgodnie z poziomem zaawansowania w temacie i potrzebami uczniów oraz uczennic.